

tourism

Department:
Tourism
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

**TLHAKO YA KHIRO YA LEBAKAKOPANA:
MELAWANA YA MAITSHWARO A MABOTSE**

LENANEOTLHOPHO LA DITENG

KAROLO YA A: THULAGANYO	4
1. Tshedimošo ya peleng le Matseno	4
2. Morero le Bogolo bja Melawana ya Maitshwaro a Mabotse	4
3. Maikemišetšo a Maitshwaro a Mabotse	5
4. Maikarabelokakaretšo	5
5. Ditlhahli tša go ba Monggae ka Maikarabelo	6
6. Ditlhahli tša Boitshwaro bjo bo nago le Maikarabelo bja Baeng	7
7. Ditlhahli tša Tshepedišo ya Khiro ya Lebakakopana ye e nago le Maikarabelo ka Dipolatefomo	8
8. Maphelo le Polokego	8
9. Thumo	9

MAITSHWARO A MABOTSE GO DIKHIRO TŠA LEBAKAKOPANA

DITLHALOŠO

“Molao” - e ra Molao wa tša Boeti, 2014 (Molao wa 3 wa 2014)

“Maitshwaro a Mabotse” - e ra sete ya ditlhahli tšeo di fago tlhahlo ya gore o ka dira bjang go ya ka ditlamo tša molao goba melawana ya maitshwaro.

“Motho yo a tlhophilwego” - e ra motho ofe goba ofe yo a kgethilwego ke moamogedi wa khiri ya lebakakopana yo a nago le maikarabelo a lenaneo la khiri ya lebakakopana, go obamela melao ye e šomago, goba a šoma bjalo ka ntlha ya kgokagano ya baeng, baagišani, goba balaodi ba taolo. Motho yo a tlhophilwego a ka akaretša moemedi wa thoto goba molaodi wa thoto yo a dumeletšwego semmušo ke moamogedi wa baeng go šoma legatong la bona.

“Bodulo” - e ra thoto efe goba efe ya bodulo, folete, yuniti, goba meago ye e swanago yeo e šomišwago goba e dirilwego gore e hwetšagale bakeng sa merero ya madulo, e ka ba ka moka goba karolo.

“Go kwalakwatša” - e ra papatšo efe goba efe, neelano, goba boemedi bja bodulo goba karolo ya bjona, bakeng sa go dula ka nakwana bakeng sa moputso, e ka ba e dirilwe inthaneteng, ka ntle ga inthanete, ka moemedi, polatefomo, goba peakanyo ya praebete.

“Mosepediši wa Polatefomo/ Madulo” - e ra tirelo efe goba efe ya titšithale goba yeo e sego ya titšithale yeo e kwalakwatšago, e bapatšago, goba e sepedišago dipeeletšo tša khiri ya lebakakopana, goba e fago mananeokgoparara a sethekniki gore baamegi ba dire ditiro tša khiri ya lebakakopana, go akaretšwa eupša e sego fela go diforamo tša inthanete, bao ba šomago ka maeto, le batsenagare ba baamegi bao ba kgokaganyago baeng le benggae.

“Dikhiro tša lebakakopana” - e ra tšhomišo ya nakwana ya bodulo, goba karolo ya yona, bakeng sa madulo a baeti goba a nakwana, ka tlwaelo a lebakakopana yeo e sepelelanago le merero ya maikhutšo goba ya go sepela ka kgwebo, ntle le ge go laeditšwe ka tsela ye nngwe ke melawana ya masepala ye e šomago goba melawana.

“Monggae wa khiri ya lebakakopana” - e ra motho ofe goba ofe wa tlhago goba wa molao yo a dirago gore bodulo, goba karolo ya bjona, bo hwetšagale bakeng sa tšhomišo ya nakwana ke baeng ka fase ga peakanyo ya khiri ya lebakakopana.

“Moeng wa khiro ya lebakakopana” - e ra motho ofe goba ofe yo a hirago, a dulago, goba ka tsela ye nngwe a šomišago bodulo bja nakwana ka fase ga peakanyo ya khiro ya lebakakopana.

KAROLO YA A: THULAGANYO

1. Tshedimošo ya peleng le Matseno

Kgaolo ya 2 ya Molao wa tša Boeti wa 3 wa 2014 e hlagiša Tona ya tša Boeti go ntšha Melawana ya Maitshwaro a Mabotse. Karolo ya 8(a) e bolela gore Tona a ka, ka tsebišo ka go Kuranta ya Mmušo, ntšha Melawana ya Maitshwaro a Mabotse go hlahla maitshwaro a amanago le ditirelo tša boeti, mafelo, le ditšweletšwa. Molao wo o šišintšwego wa Melawana ya Maitshwaro a Mabotse, ka gona, o nyaka go tsenya letsogo go nepo ye e nabilego ya Molao wa tša Boeti, k.g.r, go aba tlhabollo le tšwetšopele ya boeti bja go ya go ile go hola Repabliki, Badudi ba yona, le Baeti ba yona.

Melawana ya Maitshwaro a Mabotse e hlaloša melawana yeo bakgathatema ba intasteri ya Khiro ya Lebakakopana (STR) sebakeng sa tša boeti, go swana le benggae goba batho bao ba tlhophilwego, baeng, baeti, diforamo, le basepediši ba tša madulo, ba swanetšego go e latela nakong ya ditirišano tša bona. Molao wo wa Mekgwa ye Mebotse wo o sa tlamago o nyaka go fa tlhahlo ka ga ditiro tša khiro ya lebakakopana bjalo ka kgato ya nakwana go sa lebeletšwe phetošo ya Molao wa tša Boeti wa 3 wa 2014.

2. Maikemišetšo le Bogolo bja Melawana ya Maitshwaro a Mabotse

Melawana ya Maitshwaro a Mabotse e leka go hlaloša mekgwa ye mabotse ya maitshwaro yeo bakgathatema ba intasteri ba swanetšego go kganyoga go a phethagatša, go akaretšwa melawana ye e tlwaelegilego yeo e hlalago tirišo. Ge Kgoro ya tša Boeti e le gare e šoma ka ga tshekatsheko ya molao, Melawana ye ya Maitshwaro a Mabotse e hloma melawanakakaretšo go bakgathatema ba intasteri ya STR.

Melawana e ikemišeditše go thekga kgolo ya tša boeti ya go ya go ile, go akaretšwa ga leago, le go maatlafatša diekonomi tša selegae. O amogela go ba gona ga khiro ya lebakakopana ka gare ga sebopego sa tša boeti, mola gape o lemoga bohlokwa bja go netefatša gore mošomo wa tša boeti o hlabolla ka mokgwa wo o lekalekanego le wa maikarabelo, wo o sepelelanago le maikemišetšo a pholisi ye e nabilego ya mmušo.

3. Maikemišetšo a Maitshwaro a Mabotse

Maikemišetšo a Melawana ye ya Maitshwaro a Mabotse ke go diriša maikemišetšo a Molao wa tša Boeti (Molao wa 3 wa 2014) ka gare ga maemo a lefapha la ka fasana la khiro ya lebakakopana la tša boeti.

Maikemišetšo a Melawana ye ya Maitshwaro a Mabotse ya STR ke go:

- hlatholla tema yeo e kgathwago ke bakgathatema ba intasteri, go akaretšwa benggae, baeti, basepediši ba diforamo/madulo, le batho bao ba tlhophilwego;
- hlohleletša mokgwa wa ditiro tša khiro ya lebaka le lekopana tše di nago le maikarabelo, tše di lokilego, le tša go ya go ile tšeo di tsenyago letsogo go hola Repabliki le go ipshina ga badudi ba yona le baeti;
- thekga tšwetšopele ya ditšweletšwa le ditirelo tša boleng bja tša boeti ka gare ga kabelo ya khiro ya lebakakopana;
- go tsenya letsogo go kgolo le tlhabollo ka lekaleng la tša boeti ka go kgatha tema mo go akaretšago ga baamogedi ba benggae, baeng, diforamo, le ditšhaba tša selegae;
- go godiša tirišano le kgokaganyo magareng ga mmušo, bakgathatema ba intasteri, le ditšhaba ka go laola tikologo ya khiro ya lebakakopana;
- go tšwetša pele temošo ya melawana ya tša boeti bjo bo nago le maikarabelo, go akaretšwa go fokotša ditlamorago tše mpe tša leago le tikologo, go matlafatša go phela gabotse ga setšhaba, le go hlohleletša tlhompho magareng ga baeti le ditšhaba tša benggae; le
- fana ka tlhahlo ka ga maitshwaro a mabotse le temošo ya dintlha tša maleba tša semolao, maphelo, le dintlha tša polokego tšeo di amanago le tirišo ya khiro ya lebakakopana.

4. Maikarabelokakaretšo

Maikarabelokakaretšo a a latelago a šoma go bakgathatema ka moka ba intasteri ya Khiro ya Lebakakopana:

- a) Dira ka semolao, ka potego le ka botshepegi ditabeng ka moka tšeo di amanago le madulo a khiro ya lebakakopana.
- b) Netefatša gore tshedimošo ka moka yeo e filwego bakgathatema ba bangwe e nepagetše, e feletše, ebile ga e lahletše ka tsela efe goba efe ye bohlokwa.
- c) Obamela melao ka moka ya maleba, melawana, melawana ya mmasepala, le didirišwa tšeo di amanago le thoto tšeo di laolago mešomo ya khiro ya lebakakopana. Tše di akaretša, eupša ga di lekanyetšwe go, molao wo o amanago le boeti, tšhireletšo ya bareki, dintlo tša khiro, motšhelo, tshedimošo ya motho, molao wa thoto, peakanyo le tšhomišo ya naga, dikema tša dithaetlele tša setšhaba le tša dikarolo, go rakwa, tekatekano, le melawana ya molaotheo.

5. Ditlhahli tša go ba Monggae ka Maikarabelo

Monggae goba motho yo a tlhophilwego o swanetše go dira ka mokgwa wa maitshwaro le wa maleba ka gare ga tshepedišo ya tswalano ya diphedi le tikologo ya tšona ya STR. Monggae goba motho yo a tlhophilwego o swanetše go:

- a) tsebiša baeng ka melawana ya maleba, melawana ya dikhamphani tša mokgatlo, le ditlwaelo tše itšego tša setšhaba (go fa mohlala, lešata, ditlakala, lefelo la go phaka, tšhomišo ya mafelo a setšhaba);
- b) fana ka melawana ye e kwagalago ya baeti le go tšea magato a go kwagala go netefatša gore baeti ba baeng ba obamela melawana le ditlamo tše di šomago;
- c) bea baeng motheong wa mediro ka moka ya STR, k.g.r., akaretša maitshwaro a tirelo ao a lebanego le baeng;
- d) tsebiša baeng go efoga go šitiša khutšo ya tikologong, go tsenela dikgaruru goba ditšhošetšo, go hlola maemo a kotsi, goba go baka tshenyoy ya thoto ka boomo goba ka go se šetše;
- e) fana ka didirišwa tša motheo tša maphelo le polokego ka ditaelo tša gore di ka di šomišwa bjang ge go ka ba le maemo a tšhoganetšo;
- f) hlokomela meago, dinolofatši, le mafelo a tlwaelegilego ka mokgwa wo o thekgago maemo a maphelo le polokego;
- g) fana ka madulo ao a sepelelanago le dikemedi tša papatšo;
- h) netefatša kgokagano ye e kwagalago mabapi le go tsena le go tšwa ga baeng;
- i) obamela ditlamego ka moka tša motšhelo tše di šomago, go akaretšwa eupša e sego fela motšhelo wa letseno, VAT, le makgetho a tša boeti moo go lego maleba;
- j) swara baeng ka botshepegi le toka, go sepelelana le Molao wa Tšhireletšo ya Badiriši le melao ye mengwe ye e šomago ya bareki;
- k) go tšwetša pele maemo a mošomo a kwagalago gare ga bašomi le borakotraka;
- l) go kgatha tema mekgweng ye e amogetšwego ya netefatšo ya boleng ya ditšweletšwa tša boeti, bjalo ka ge go hlokagala;
- m) go boloka inšorense ya maikarabelo ya maleba yeo e akaretšago dikotsi tša kgobalo, lehu, goba tahlegelo ya thoto;
- n) go netefatša gore motho yo a nago le maikarabelo wa go ikgokaganywago le yena o a hwetšagala go šogana le dipelaelo tša baeng le tša boagišani;
- o) go fa baeng tshedimošo ya boikgokaganyo ya tšhoganetšo, go akaretšwa maphelo, mollo, tšhireletšo, le baabi ba ditirelo tše bohlokwa;
- p) go leka go thekga dikgwebo tša selegae le setšhaba mola o fokotša ka mafolofolo khuetšo efe goba efe ye mpe yeo e ka bago gona tikologong;

6. Ditlhlhali tša Boitshwaro bjo bo nago le Maikarabelo bja Baeng

Baeng ba khiro ya lebakakopana ba swanetše go latela melawana ye e hlalošitšwego ka fase. Baeng ba swanetše go:

- a) obamela melao le melawana ye e šomago, go akaretšwa melawana ya selegae; melawana ya dikhamphani tša mokgatlo, melao ya mokgatlo wa beng ba magae, le ditlwaelo tša setšhaba bjalo ka ge di tsebišitšwe ke monggae (k.g.r., diiri tša lešata, go lahlwa ga ditlakala, mafelo a go beša, phihlelelo ya phulu);
- b) šomiša thoto le dinolofatši tša yona ka maikarabelo, ntle le go šitišana ka mo go sa kwagalego ditokelo tša baagišani goba setšhaba;
- c) hlompha ditlwaelo le ditekanyetšo tša setšo tša setšhaba monggae;
- d) efoga maitshwaro ao a bakago lešata le le feteletšego, tšhitišo, kgakanego, goba pherehlo go baagišani le badudi ba bangwe;
- e) e sego ka boomo goba ka go se šetše meago, mafelo a setšhaba, goba thoto ya kgauswi;
- f) dira ka tlhokomelo ye e swanetšego ya polokego le tšhireletšo ya lefelo le setšhaba seo se e dikologilego, go akaretšwa go thibela phihlelelo ye e sa dumelelwago le go efoga boitshwaro bjo kotsi; (mehlala ya boitshwaro bjo bo ka bago kotsi e akaretša: go tlogela dikgoro tša tšhireletšo di bulegile, go fa phihlelelo go batho bao ba sa tsebjego, go thoma mello maemong a phefo, go tlogela mello goba didirišwa tša go fiša gase di sa hlokomelwe, goba go palelwa ke go šireletša mafelo a letamo, kudu moo bana goba batho bao ba lego kotsing ba ka bago gona);
- g) tšea magato a kwagalago go netefatša gore baeti ba latela melawana ye e swanago le yeo e hlohleletšwago bakeng sa baeng;
- h) bušetša thoto ka maemo a go swana kudu le ao a hweditšwego mathomong;
- i) tlogela thoto ka letšatšikgwedi le nako yeo go dumelelanwego ka yona ya go tšwa;
- j) itlwaetša melawana ya diputseletšo yeo e amanago le tshenyo ya thoto;
- k) diriša thoto bakeng sa merero ya madulo ya lebakakopana le ya nakwana, gomme o tlogele go diriša thoto ka merero yeo e sego molaong, ya bokgopo, goba yeo e sa dumelelwago, go swana le go laola kgwebo, go swara ditiragalo tšeo di sa ngwadišwago, go tšea difilimi tša diteng tše di lego pepeneneng, go boloka dithoto tšeo di sego molaong, goba go hirišetša batho;
- l) utolla ka nnete palo ya badudi ka nako ya go dula;
- m) fana ka dintlha tša boikgokaganyo tše di nepagetšego, tše di fihlelelwago le tshedimošo ya kgokagano ya tšhoganetšo pele o dula lefelong;
- n) dira ka botshepegi, ka toka, go ba pepeneneng, le tšhomišano ditirišanong ka moka le monggae, mosepediši wa polatefomo/madulo, le setšhaba.

7. Ditlhahli tša Tshepedišo ya Khiri ya Lebakakopana ye e nago le Maikarabelo ka Dipolatefomo

Basepediši ba dipolatefomo tša madulo bao benggae ba khiri ya lebakakopana ba ba šomišago go ngwadiša dithoto tša bona ba swanetše go:

- a) tsebiša monggae wa STR goba motho yo a tlhophilwego ka ga Melawana ye ya Maitshwaro a Mabotse le bohlokwa bja go latela ditlhahli tše ge o ngwadiša thoto bjalo ka madulo a STR;
- b) netefatša go hwetšagala ga Melawana ya Maitshwaro a Mabotse mo wepsaeteng/tirišong ya yona, moo go lego maleba;
- c) leka go thekga benggae go netefatša maitemogelo a maleba a baeng;
- d) fana ka baamogedi ba baeng tshedimošo ya boikgokaganyo ya baeng, go akaretšwa datha ya boikgokaganyo le ya boitšhupo, go godiša polokego le go kgontšha maitemogelo a maleba a go ba monggae, go sepelelana le ditaello tša maleba;
- e) thekga benggae ka go fana ka didirišwa goba methopo yeo e ba kgontšhago go fetišetša tshedimošo ya maleba go baeng.
- f) leka go thekga monggae le baeng tharollong ya thulano ya ka morago ga go tšwa ga baeng
- g) tsebiša monggae goba moeng ka ngongorego efe goba efe yeo e amogetšwego yeo e amanago le monggae goba moeng le go ba gopotša ka ga ditlhahli tše di šomago;
- h) netefatša tshwaro ye e bolokegilego ya datha ya benggae le baeng go sepelelana le ditaello tša maleba;
- i) thuša Mmušo le bakgathatema ba khiri ya lebaka le lekopana ka tshedimošo ya moragorago yeo e amanago le baamogedi ba baeng, go ya ka melao ye e šomago le dinyakwa tša tšhireletšo ya datha;
- j) abelana tshedimošo ka ga meneelo ya ekonomi ya lekala la ka fasana la STR, moo e lego gona, go ya ka melao ye e šomago le dinyakwa tša tšhireletšo ya datha.

8. Maphelo le Polokego

Benggae le baeng ba swanetše go leka go phethagatša mekgwa ye mabotse ye e latelago go thekga polokego le go phela gabotse ga bohle bao ba amegago. Monggae goba motho yo a tlhophilwego o swanetše go:

- a) kwešiša le go itlwaetša dinyakwa tša maphelo le polokego mošomong, go akaretšwa eupša e sego fela go tsenya didirišwa tša go lemoga muši le go aba didirišwa tše dingwe tša maleba tša polokego,
- b) fana ka sedirišwa sa thušo ya pele lefelong leo le fihlelelwago bakeng sa baeng, gomme o bušetše sedirišwa sa thušo ya pele moo go nyakegago;

- c) fana ka setlabelo sa thušo ya pele lefelong leo le fihlelelwago la baeng, gomme o bušetše setlabelo sa thušo ya pele moo go hlokagalago;
- d) obamela ditlwaelo le maemo a maphelo a setšhaba ao a lego gona ao a šomago lefapheng la boeti;
- e) netefatša gore baeng ba obamela moedi wa palomoka ya go dula bjalo ka ge o bontšhitšwe papatšong ya lenaneo le go laetšwa ka go melawana ya ntlo ye e šomago goba melawana ya sekimi;
- f) boloka inšorense ya maleba go itšhireletša gammogo le baeng, kgahlanong le tshenyo ya thoto, ditleleime tša go se šetše le dikoloto.

9. Thumo

Melawana ye ya Maitshwaro a Mabotse e šoma bjalo ka ditlhahli tša lefapha la khiro ya lebakakopana. E hlaloša magato a kakaretšo a maitshwaro a mabotse le polokego, o thekga nepo ye e nabilego ya lekala la boeti leo le golago ka go akaretša bohle, ka maikarabelo, le ka go ya go ile.